

מוסדות
**דרכי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי **אשר וייס שליט"א**

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

ותרועת מלך בן

הלכה

גדול כבוד חבריות

פרשת בלק תשפ"ד

שנה כ"ה – קובץ ל"ג [תתפ"ח]

יו"ל ע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י

מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של

מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:

ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

פרשת בלק

גדול כבוד הבריות

"ותראני האתון ותט לפני זה שלש רגלים אולי נטתה מפני כי עתה גם אתכה הרגתי ואותה החייתי" (כ"ב ל"ג).

"ואותה החייתי - ועתה מפני שדברה והוכיחתך ולא יכולת לעמוד בתוכחתה, כמו שכתוב (פסוק ל') ויאמר לא. הרגתיה, שלא יאמרו זו היא שסלקה את בלעם בתוכחתה ולא יכול להשיב, שחם המקום על כבוד הבריות, וכן (ויקרא כ', ט"ו) ואת הבהמה תהרוגו, וכן (שם ט"ז) והרגת את האשה ואת הבהמה" (רש"י שם).

ולמדנו מדברי רש"י דהא שחם המקום על כבוד הבריות למדנו ממה דכתיב (ויקרא כ' ט"ו – ט"ז) "ואת הבהמה תהרוגו", וכך אמרו במשנה (סנהדרין נ"ד ע"א):

"אם אדם חטא בהמה מה חטאה אלא לפי שבאה לאדם תקלה על ידה לפיכך אמר הכתוב תסקל דבר אחר שלא תהא בהמה עוברת בשוק ויאמרו זו היא שנסקל פלוני על ידה".

ועוד מצינו:

"גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה" (ברכות י"ט ע"ב).

א

ביסוד גדר כבוד הבריות

טרם נבא לדון בפרטי הלכה זו, פרטיה ודקדוקיה, יש לעיין ביסוד הענין, האם כבוד הבריות מצוה היא, ומצוה זו יש בכחה לדחות מצוות אחרות, וכעין מה שמצינו בדיני התורה שמצוות עשה דוחה ל"ת, ועשה החמור דוחה עשה הקל, כך מצוות כבוד הבריות דוחה ל"ת שבתורה, (ולקמן נדון איזו מצוות נדחות מפני כבוד הבריות). ואם אכן מצוה הוא יש לעיין במקור מצוה זו, או שמא אין כבוד הבריות בכלל מצוות התורה. ובאמת לא מצינו למי ממוני המצוות שיכללו במנינם מצוה דכבוד הבריות, אך עדיין אפשר

גדול כבוד הבריות

שרצון התורה הוא שלמדנו מן המצוות או מפרשיות שבתורה, וכבר הארכתי במק"א (מנחת אשר דברים סימן ע"ה) דמלבד תרי"ג מצוות שבתורה חייב אדם לעשות רצון ה' בענינים רבים, מהם ענינים שלמדו חז"ל ממצוות התורה ומהם ענינים שלמדנו מפורשיות שונות שבתורה, וכך גם כבוד הבריות, אף שאינה בכלל מצוות העשה אפשר שרצון ה' שינהגו בנ"י כבוד הבריות.

ועוד זאת ביארתי שם שאין רצון ה' דוחה ל"ת, ואפשר דמשו"כ אכן אמרו בברכות (י"ט ע"ב) שאין כבוד הבריות דוחה כל איסור דאורייתא, אלא איסורים דרבנן בלבד, וכשאמרו שדוחה ל"ת שבתורה, אין הכונה אלא ללאו דלא תסור, עי"ש.

ומקור ענין זה דכבוד הבריות יש ללמוד גם ממצוות התורה, וגם בפסוקי התורה ופרשותיה שאינם בכלל מצוות התורה, ונציין כמה דוגמאות.

בדברי רש"י בפרשתנו כבר מצינו שני מקורות ליסוד דין כבוד הבריות, אם ממה שאמר המלאך לבלעם דדין האסון להריגה כיון שלא יכול היה בלעם לעמוד מפני תוכחתה. ואם משום שציוותה תורה "ואת הבהמה תהרוגו", הרי לן שלמדו ענין זה ממצוות התורה להרוג את הבהמה שנכשלו על ידה בעבירה.

ועוד חזון למועד לדון בזה במקורות נוספים.

ב

בגדר דחיית איסור דרבנן משום כבוד הבריות

והנה אמרו חכמים (ברכות י"ט ע"ב) "גדול כבוד הבריות שדוחה לא תעשה שבתורה". אך בגמ' נתבאר דאין הכונה אלא לאיסורי דרבנן שאסורים משום לאו דלא תסור, אבל באיסור דאורייתא אמרו "אין חכמה ואין תבונה ואין עצה נגד ה'", ולפיכך המוצא כלאים בבגדו פושטו אפילו בשוק דבמקום דאורייתא אין משגיחין בכבוד הבריות ואין חולקין כבוד לרב. וכך אמרו עוד דהיוצא בטלית שאינה מצוייצת כהלכתה פושטה ברה"ר אפילו בשוק דכיון דהוי איסור דאורייתא דהוצאה אין משגיחין בכבוד הבריות. אבל בכלאים דרבנן או בכרמלית דהוי איסור דרבנן קפדינן אכבוד הבריות ואינו מצווה לפשוט את בגדיו בשוק.

גדול כבוד הבריות

ויש לעיין ביסוד הלכה זו, מה גדר כבוד הבריות, והאם יש לגדר זה סוף וגבול, ואטו נתיר איסור דרבנן בכל ענין שקיומו גורם לאדם מבוכה ובושה. וכי המתארח אצל חבירו ובעה"ב מאכילו מאכ"א דרבנן ומתבייש הוא לסרב נתיר לו איסור דרבנן משום כבוד הבריות וכיוצא בזה בענינים רבים.

והנה בשישה סוגיות מצינו שאכן התירו איסור דרבנן משום כבוד הבריות:

א. בכלאים דרבנן דאינו חייב לפשוט את בגדו וללכת ערום בשוק, כמבואר ברמב"ם (כלאים פ"י הכ"ט) ובשו"ע (יו"ד סי' ש"ג).

ב. במנחות (ל"ז ע"ב – ל"ח ע"א) איתא:

"רבינא הוה קא אזיל אבתריה דמר בר רב אשי בשבתא דריגלא, איפסיק קרנא דחוטיה ולא אמר ליה ולא מידי, כד מטא לביתיה, אמר ליה מהתם איפסיק, א"ל אי אמרת לי מהתם שדיתיה. והא אמר מר גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה. תרגומה רב בר שבא קמיה דרב כהנא בלאו דלא תסור. ואיכא דאמרי מהתם א"ל, וא"ל מאי דעתך, למישדייה, והאמר מר גדול כבוד הבריות שדוחה את לא תעשה שבתורה. והא תרגומה רב בר שבא קמיה דרב כהנא בלאו דלא תסור, הכא נמי כרמלית דרבנן היא".

הרי דהתירו טלטול ד"א בכרמלית משום כבוד הבריות ולא חייבוהו לפשוט טליתו ברה"ר כדי שלא יתבזה.

ג. בשבת (צ"ד ע"ב) שהתירו להוציא לכרמלית מת המוטל בבזיון משום דגדול כבוד הבריות.

ד. בשבת (פ"א ע"א – ע"ב) שהתירו לטלטל אבנים מקורזלות לבית הכסא לצורך קינוח אעפ"י דמוקצה הן, וכן התירו להעלותן אחריו לגג, ורש"י פירש אע"ג די"ש בזה טירחה. ובשו"ע (סי' ש"ב ס"א) הביא הרמ"א ד"א שהתירו אף להכניס את האבנים מכרמלית לרה"י (והוא מהתוס' בסוכה ל"ו ע"ב ד"ה בשבת) ע"ש, וכ"ז משום כבוד הבריות.

ה. בעירובין (מ"א ע"ב) לגבי מי שהוציאוהו נכרים חוץ לתחום שאין לו אלא ד' אמות דאם נצרך לנקביו התירו לו לצאת חוץ לד"א משום כבוד הבריות.

גדול כבוד הבריות

ו. ועוד מבואר שם (ברכות י"ט ע"ב) כשחוזרים מקבורת המת דאם האבל חוזר דרך בית הפרס גם הכהנים יכולים ללוותו ולנחמו משום כבוד הבריות. הרי שהתירו טומאת בית הפרס לכהנים משום כבוד הבריות.

ויש הסוגיות הנ"ל יש בהן ללמד על ד' ענייני בזיון שכדי למונעם התירו לעבור על איסור דרבנן:

א. שלא לפשוט בגדיו ויתהלך ערום ברה"ר, והתירו איסור כלאים דרבנן והוצאה או טלטול ד"א בכרמלית.

ב. בזיון המת המוטל בחמה או בדרך בזיון והתירו להכניסו או להוציאו לכרמלית.

ג. בענייני בית הכסא ונקיון הגוף התירו לטלטל אבנים שהם מוקצה והתירו אף איסור תחומין דרבנן.

ד. שלא ילך האבל לביתו לבדו בלי שילווהו המנחמים.

וחידוש יש בגדר השלישי, דלא מדובר בענין שבו הוא בוש מאחרים ומתבזה בעיניהם, אלא אף בינו ובין עצמו, דמ"מ אין זה כבוד הבריות למנוע מאדם להתנקות אחרי עשיית צרכיו או לאלצו לעשות צרכיו סמוך לשלחנו.

ג

אם יש לדון כבוד הבריות במה שלא מצינו בחז"ל

ויש לעיין בהלכה זו, האם חידוש הוא שחידשו חכמים ואין לך בו אלא חידוש, ורק במה שמצינו בחז"ל שברוחב דעתם קבעו דיש בהם בוש גדולה הקילו משום כבוד הבריות ואין להוסיף עליהם, או שמא אמרינן דין מינה ומינה ויש לדמות מילתא למילתא, ולהקל בכל ענין ואופן שלפי דעתנו יש כאן ענין של כבוד הבריות.

ומצאנו בשו"ת הריב"ש (סימן רכ"ו) שנשאל בתינוק שנולד בתחילת חג הסוכות אם מותר לתפור לו בגד חדש לכבוד ברית המילה, ואסר הריב"ש וכתב דבענין כבוד הבריות אין לדמות מילתא למילתא וללמוד זמ"ז, עי"ש.

גדול כבוד הבריות

אך בדברי הראשונים והפוסקים מצינו שהרחיבו היתר זה לעניינים נוספים, ונביא בזה שמונה מקורות בס"ד:

א. בשו"ע (יו"ד סימן ש"צ ס"ב) נפסק דאם התחיל להסתפר ונודע לו באמצע שחל עליו אבילות מותר לו לגמור להסתפר בין המספר והמסתפר, והב"י הביא מקור הלכה זו מאבל רבתי (פ"ה) ומן הירושלמי (שבת פ"א ה"ב), אך לא נתבאר שם טעם הלכה זו.

והמרדכי (מו"ק סי' תתק"ב, הובא בכס"מ הל' אבל פ"ה ה"ב) כתב דשמא משום גדול כבוד הבריות, דבושה היא לאדם שיהיה מסופר במקצת. אמנם אף שהמרדכי הוא זה שביאר דהלכה זו משום כבוד הבריות היא, מ"מ לא בא אלא לבאר מה שמצינו בדברי חז"ל.

ב. הלכה ידועה בהלכות מוקצה דמותר לטלטל גרף של רעי ולהוציאו, וגם טעם הלכה זו לא נתבאר בגמ', וכתב רש"י בביצה (ל"ו ע"ב) דהתירו משום כבודו, וסתם ולא פירש, אך הרשב"א (שם ל"ו ע"א ד"ה תנן) כתב להדיא: "דהא גרף של רעי אפילו מעצמו בלא כלי ניטל הוא משום כבוד הבריות". וכ"כ הלבוש (סי' ש"ח סעיף ל"ה).

אך אף בזה לא באו אלא לפרש הלכה שחידשו חז"ל ולא חידשו הלכה מעצמן משום כבוד הבריות.

[ובחי' בעניני מוקצה כתבתי דחידוש הוא לפרש כן את הדין של גש"ר, שהרי אינו בוש ונכלם בעיני אחרים, ולכאורה זה דומה למה שהתירו איסור דרבנן לצורך קינוח הצואה והיתר לצאת חוץ ד"א לעשות צרכיו, דאף בינו ובין עצמו מצינו היתר דכבוד הבריות, כנ"ל].

אמנם בגרף של רעי לא מצינו אלא שהתירו טלטול מוקצה, אבל אסור להוציא לכרמלית, ובכבוד הבריות דמת וטלית שנפסלה התירו אף הוצאה לכרמלית, הרי דשאני דין גרף של רעי משאר האופנים שהתירו משום כבוד הבריות. ואפשר שלא התירו אלא לפי הענין והצורך, דהרי מילתא דפשיטא דאין היתירא בכבוד הבריות אלא גדר "דחוייה" ולא הותרה, וכמ"ש בשו"ת חוות יאיר (סימן רל"ו), ודו"ק בכ"ז.

ג. בתרומת הדשן (סי' ט"ז) כתב בהא דקי"ל דהעומד בתפלה וביקש להתעטש מרחיק ד' אמות ומתעטש וממתין עד שיכלה הרוח כו', דאין צד היתר לזה אלא מצד

גדול כבוד הבריות

שמתבזה ומתבייש בדבר מפני הציבור שירגישו בדבר, וכ"ש אם הוא ש"צ שיהיה לו גנאי גדול וביזוי שירגישו הרבים שאין גופו נקי בעומדו לפני המלך וגדול כבוד הבריות, וכתב דקצת יש להוכיח כן משבת (ל"ג ע"א) דאיתא שם דרבא הוצרך להשהות נקביו מחמת התלמידים היושבים לפניו, אמנם סיים בדבריו "ומ"מ קשה הדבר מאוד לבדות חילוקים מן הדעת שאינם אפילו רמוזים בתלמוד ופסק הגאונים מהך מילתא".

ד. כתב הרמ"א (או"ח של"ט ס"ד) בהא דאין מקדשין בשבת:

"ויש מתירין לקדש היכא דאין לו אשה ובנים (ר"ת), ואפשר דה"ה הכניסה לחופה שרי (סמ"ג), ואע"ג דלא קי"ל הכי, מ"מ סומכין על זה בשעת הדחק, גם כי גדול כבוד הבריות, כמו שרגילין שלפעמים שלא היו יכולים להשוות עם הנדוניא ביום ו' עד הלילה, דעושין החופה והקידושין בליל שבת, הואיל וכבר הכינו לסעודה ולנשואין והוי ביוש לכלה ולחתן אם לא יכנוס אז. ומ"מ לכתחלה יש ליהרר שלא יבא לידי כך".

ובמעשה שהיה דן בשו"ת הרמ"א (סימן קכ"ה) ופסק דיש להתיר את הקידושין משום דגדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה, עי"ש.

הרי שחידש רבינו הרמ"א דלמנוע בושת פנים מחתן וכלה בדחיית הנישואין יש להקל באיסור דרבנן.

ובאגרות משה [יו"ד ח"א סימן קצ"ו] פסק במעשה שהיה שאבי הבן הזמין אורחים לפדיון הבן בתחילת ליל ל"א, ועדיין לא עברו כ"ט יום ומחצה, דלמנהגנו עפ"י הש"ך אין לעשות פה"ב, דמשום כבוד הבריות יש להקל ולסמוך על המג"א (סי' של"ט) שיכולין לפדותו בברכה, והתבסס על דברי הרמ"א, עי"ש.

ה. כתב הרמ"א (או"ח סימן י"ג ס"ג):

"אם נפסק אחד מן הציציות ומתבייש לישב בלא טלית דיוכל ללובשו בלא ברכה מכח כבוד הבריות".

ומקור הלכה זו בבית יוסף בשם תשובה אשכנזית, והוא מהר"ם מרוטנבורג (פראג סי' רפ"ז) עי"ש.

גדול כבוד הבריות

הרי דחידשו הלכה דהמתבייש לשבת בבית הכנסת בלא טלית, יש בזה דין כבוד הבריות להתיר איסור דרבנן דלבישת בגד ד"כ בלא ציצית [ובשבת, שאינו יכול להטיל בו ציצית ואין זה אלא איסור דרבנן], עי"ש.

ו. הנה בשו"ת נודע ביהודה (קמא או"ח סימן ל"ה) האריך לדון במי שזינה עם אשת איש אם מחוייב לספר לבעל האשה, ובמעשה שהיה מדובר היה בבוועל שלאחר מעשה נשא לאשה את בתם של בני הזוג.

והאריך הנוב"י במה שנחלקו הרמב"ם והרא"ש (עי' טור וב"י יו"ד סי' ש"ג) האם חייבים להפשיט כלאים דאורייתא ממני שלובשו בשוגג ואינו יודע שהוא לבוש כלאים. דלשיטת הרמב"ם חייבים להפרישו ולהפשיטו אף ברה"ר משום דאין חכמה ואין תבונה וכו', ולשיטת הרא"ש כיון דשוגג הוא אין חייבין להפרישו.

ובתחילה נטה הנוב"י להקל משום כבוד הבריות כיון שמדובר היה במשפחה חשובה ובבושה גדולה, ושוב החמיר עפ"י חידוש גדול שחידש דמשום כבוד הבריות אין דוחין איסור אף בשוא"ת אלא שעה אחת כלשון הירושלמי (כלאים פ"ט ה"א, דף מ' ע"ב) אבל להכשיל את הבעל באסור סוטה לבעלה כל ימי חייו אין חוששין לבבד הבריות, עי"ש. וכ"כ הברכ"י (יו"ד סי' ש"ג) בשם מהר"ש חיון.

ובשו"ת דברי חיים (ח"א או"ח סי' ל"ה) פסק בשאלה דומה להקל וחלק על הנוב"י, וכתב שאף לשיטת הרמב"ם יש להקל בנ"ד, וכתב שכך נהגו גדולי ישראל להקל בכה"ג, עי"ש.

ואני בער ולא אבין את דברי קדשם, ואי בדידי תלי' הוי אמינא דאין זה ענין למה שחששו לכבוד הבריות, דעד כאן לא מצינו אלא שהתירו לעבור על איסור דרבנן או להמנע ממצוה דאורייתא כדי למנוע מצב של בזיון, אבל כאשר קיום מצוות התורה והלכותיה מצד עצמם וטבעם יגרמו לבזיון וכי יש בזה לבטל מצוה, והלא נצטוו האיש לגרש אשתו כי ימצא בה ערות דבר, ולעולם יש בזה בזיון לזו שזינתה ולפעמים אף לבעלה, אך כך טבען של דברים, ומה זה ענין למה שהקילו משום כבוד הבריות.

ולמה הדבר דומה, וכי יש מקום להמנע מלדון עובד עבו"ז ולהענישו אם הדבר יגרום בושה לו ולמשפחתו ונבטל את המצוה דובערת הרע מקרבך בשוא"ת משום גדול כבוד הבריות, אתמהה.

גדול כבוד הבריות

אך מה אומר ומה אדבר כאשר שני גדולי עולם, הנוב"י והד"ח, לא פלפלו אלא אם הלכה כרמב"ם או כרא"ש וכיוצ"ב, אבל שניהם כתבו ללא פקפוק דיש מקום להקל ולא להביא לידי גירושין משום דגדול כבוד הבריות.

ז. וידוע מה שפסק הגר"ע יוסף זצ"ל (יביע אומר ח"ח יו"ד סימן ל"ב) באשה שהרתה בבחורותה, והלכה אצל רופא והפילה ולדה, ואח"כ נישאה לבעל בחזקת בתולה ויש ביניהם שלום בית ועתה ילדה בן והבעל בתום לבו מתכוון לפדיון הבן, האם האשה חייבת לשתף אותו בסוד שהעלימה ממנו כדי למנוע ממנו לברך ברכה לבטלה על פדיון הבן.

ופסק דכיון דלדעת רוב הפוסקים אין איסור ברכה לבטלה אלא איסור דרבנן גדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה.

וכבר קדמוהו בפסק זה שנים מגדולי הונגריה. בשו"ת המהרש"ג (ח"ג סימן ס"ה והביאו ביבי"א) ושו"ת לחם ושמלה (ח"ב יו"ד סימן נ"ג) שכבר כתבו כנ"ל דיש להקל ולהעלים ממנו עובדה זו משום דגדול כבוד הבריות.

והדברים מתיישבים על הלב.

ח. ובשו"ת דברי חיים (ח"ב יו"ד סימן ס"ב) דן באיש צעיר שהלבין חצי זקנו וגבות עיניו וחצי השני נשארו שחור, אם מותר לו לצבוע את שערותיו שהלבינו בצבע שחור, וכתב דלכאורה יש להתיר משום כבוד הבריות כיון שהוא מתבייש בכך, אלא שהחמיר משני טעמים. חדא דאיסור דאורייתא היא ואין איסור דאורייתא נדחה משום כבוד הבריות. ועוד דיכול לצבוע את כל זקנו בלבן ובזה אין איסור, ובידו גם לגלח את זקנו כמנהג בני אשכנז, וכל שבידו להמלט מן הבזיון בדרך היתר אין כבוד הבריות דוחה את האיסור, עי"ש. והשואל ומשיב (מהדורא א' ח"א סימן ר"י) הקיל בזה, עי"ש.

ומ"מ חזינן שדנו בזה דין כבוד הבריות, ואפשר שדימו זאת למי שגילחו חצי ראשון ונודע שהוא אבל שהתירו לו לגמור ולהסתפר משום כבוד הבריות (עי' לעיל) וה"ה למי שנתלבנו מחצית שערותיו.

הרי לן תשעה מקורות שבהם חידשו גדולי הדורות הלכות מחודשות ויסודם במה שהרחיבו את עצם המושג של כבוד הבריות אף במה שלא מצינו בדברי חז"ל.

גדול כבוד הבריות

אך מ"מ נראה פשוט דיש לנהוג בזה זהירות גדולה ורק במקום שאכן נראה שמדובר בבזיון גדול יש מקום לדון לקולא.

ויש לדון בכל ענין וענין לגופו.

ד

כבוד הבריות בגוי

והנה נסתפק בשו"ת התעוררות תשובה (ח"א סי' קע"ה) במה שהתירו לשאול מפני הכבוד האם זה אף משום כבודו של אדם שאינו מבני ברית.

וכתב לדייק מלשון חז"ל שאמרו גדול כבוד הבריות, ומשמע דבכל הבריות אמרו ולא רק בבני ישראל, והוסיף לחדש דעיקר ענין זה מקורו ממה שנקרא האדם צלם אלקים, וגם בנכרים נוהג ענין זה.

ועוד דייק מלשון הרמב"ם (פכ"ד מסנהדרין ה"י):

"כל אלו הדברים לפי מה שיראה הדיין שזה ראוי לכך ושהשעה צריכה, ובכל יהיו מעשיו לשם שמים ואל יהיה כבוד הבריות קל בעיניו, שהרי הוא דוחה את לא תעשה של דבריהם, וכל שכן כבוד בני אברהם יצחק ויעקב המחזיקין בתורת האמת שיהיה זהיר שלא יהרס כבודם אלא להוסיף בכבוד המקום בלבד, שכל המבזה את התורה גופו מחולל על הבריות והמכבד את התורה גופו מכובד על הבריות, ואין כבוד התורה אלא לעשות על פי חוקיה ומשפטיה".

הרי דיש לדיינים לנהוג כבוד בכל אדם שהרי גדול כבוד הבריות וק"ו לבני אברהם יצחק ויעקב בני ברית. ומתוך כך הסיק דמפסיק גם משום כבודו של אדם מכובד שאינו בן ברית.

אמנם נראה פשוט דאף דיש להקפיד בכבודו של כל אדם, שכולם נבראו בצלם אלקים, מ"מ מסתבר דלא אמרו דכבוד הבריות דוחה ל"ת שבתורה אלא בכבוד אדם מישראל ולא התירו לבטל מצוות התורה בשביל כבודו של מי שאינו בן ברית, וצ"ע.

גדול כבוד הבריות

ונראה דלא עלה כן על דעתו של ההתעוררות תשובה אלא להבנתו דגדר כבוד הבריות משום שנבראו בצלם, אך לשני המקורות שברש"י, אם ילפינן מדין זקן ואינו לפי כבודו, או ממה דכתיב וגם את הבהמה תהרוגו, אין לנו שחסה תורה אלא על כבוד אדם מישראל ולא בנכרי, ודו"ק בכ"ז.

ה

האם גם צער דוחה ל"ת שבתורה

כתב בספר בשמים ראש (סימן ר"פ) דמותר לעבור על איסור דרבנן במקום צער וחולי וכמו שחולה פטור מן התענית בת"ב, ומפסי מורסא התירו במקום צער, כך גם בכל המצוות והאיסורים דרבנן.

ובספר כסא דהרסנא הוסיף להוכיח כן ממה שאמרו דכבוד הבריות דוחה איסור דרבנן והוא הדין בצער, עי"ש.

ובאור שמח (סנהדרין פט"ו ה"א) דחה דבריו בתוקף דבזיונא חמירא מצערא דגופא וכדמוכח בסנהדרין (מ"ה ע"א) דמשום כך מכסין את האשה הנסקלת מלפנים ומאחור, ועכ"פ לא מצינו פטור במצטער מן המצוות אלא בסוכה משום תשבו כעין תדורו.

ואף שהאור שמח לא הזכיר השם של הספר בשמו ברור שכוונתו לספר זה כמבואר לכל מעיין. וידוע מה שפקפקו בספר זה, ואכמ"ל.

ועיין עוד בשו"ת חוות יאיר (סימן קצ"א) דכהן שיצא לחצירו באמצע החורף ביום של קור ורוח וגשם ובעודו בחצר נודע לו שיש מת בביתו, האם מותר לו לרוץ דרך ביתו לבית השכנים. וכתב דאף שחלילה להתיר באופן גורף איסור דרבנן במקום צער, ואין לדמות צער לכבוד, ולא צער לצער ולא כבוד לכבוד, מ"מ הקיל בנידון ידיה כיון שמדובר בצער גדול וחשש חולי, עי"ש.

וחידוש מצינו באור זרוע (ח"ב סי' ו') שהתיר למי שהגיע בספינה בשבת מחוץ לתחום, וגשמים יורדים עליו, לרדת מן הספינה וליכנס לעיר, וכתב ללמוד ק"ו מסוכה

גדול כבוד הבריות

שמותר לו לפנות את הסוכה משירדו גשמים, ועוד דגדול כבוד הבריות שדוחה ל"ת שבתורה, עי"ש. והארכתי בדבריו במק"א.

אמנם פשוט שאין לומר באופן כללי וגורף דכל מצוות ואיסורין דרבנן מותרים במקום צער כמבואר.

ותרועת מלך בו

ותרועת מלך בו

"לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל, ה' אלקיו
עמו ותרועת מלך בו" (כ"ג כ"א).

"רגע כמימרא – וא"ת מה היה יכול לומר בשעה מועטת
כזאת ויש לומר היה אומר כלם והקב"ה הפכו ואמר מלך
כדכתיב (במדבר כג) ותרועת מלך בו ורבי אליהו היה מפרש
שאין צריך רק להתחיל קללתו באותו רגע תדע שהיה רוצה
להאריך בקללתו כדאיתא בחלק (סנהדרין דף קה:) מברכותיו
של אותו רשע אתה למד מה היה בלבו" (תוס' עבו"ז ד' ע"ב).

הן גילו חז"ל שבכל יום כועס הקב"ה רגע כמימרא ובלעם ידע ברוח
נבואתו לכוון לאותו רגע כדי לקלל את ישראל (ברכות ז' ע"א, עבו"ז ד'
ע"ב). והקשו התוס' שם, וכי מה אפשר לומר ברגע כמימרא, ותירצו
שבלעם היה אומר תיבה אחת, כלם. ובעבו"ז הוסיפו התוס' לבאר
שהקב"ה לקח אותיות כלם והפכם למלך, והוא שכתוב ותרועת מלך בו,
עי"ש.

ומעודי תמהתי, וכי הקב"ה צריך להפוך אותיות הקללה כדי להתעלם
מקללת בלעם, וכי יש ממש בקללה נגד רצון ה', והלא אין קללה זו אף
לא כעפרא דארעא וכחרס הנשבר, ברצות ה' בברכת ישראל. ובודאי שיש
בזה רמז בפנימיות הענין מלבד היפוכי האותיות מכלם למלך.

ונראה בזה, דהן ידוע מה שכתבו רבותינו גדולי הדורות, המקובלים
והפילוסופים גם יחד, שהקב"ה ברא עולמו כדי לתת ביטוי למלכות
שמים, דהלא אין מלך בלא עם (רבינו בחיי בראשית ל"ח ל', במדבר כ"ב
ב' ובכד הקמח ערך ראש השנה עמוד פ"ב ע"ב) ואין מלך בלי צבא (רבינו
בחיי בראשית כ"ב י"ג ועיין עוד בפרקי דרבי אליעזר פרק י').

ובדרך זו ביארו המקובלים מה שידוע שהקב"ה ברא עולמו בעשר
ספירות, ועשר הספירות מחולקות לארבעת העולמות בענין הזה. כתר

ותרועת מלך בו

חכמה ובינה באצילות, חסת גבורה ותפארת לבריאה, נצח הוד ויסוד ליצירה וספירת המלכות בעולם העשיה. כי עולם העשיה שבו אנו חיים ופועלים ספירת המלכות היא שבו נגלית מלכות שמים ע"י עבדי ה' נאמניו משרתיו מקיימי מצוותיו הכופים את יצרם לעשות רצונו בלבב שלם.

וזו תכלית הבריאה כי חפץ הקב"ה שיהיה לו דירה בתחתונים (מדרש תנחומא בחקותי אות ג'), ותכלית זו נגלית ע"י בני ישראל עבדי ה' וצבאו.

ובזה יתבארו עומק דברי התוס' דכאשר בלעם הרשע מקלל כלם, עונה הקב"ה לעומתו, שוטה שבעולם, הלא אכלה את בני ישראל בטלה מלכות שמים וכל הבריאה תחזור לתהו ובהו, דהלא עולם העשיה ספירת מלכות הוא והקב"ה חפץ במלכות שמים, והוא שכתוב "ותרועת מלך בו", ופרש"י (שם) **ותרועת מלך בו לשון חיבה ורעות...** "וכן תרגם אונקלוס **"ושכינת מלכתון ביניהון"**. הקב"ה בחר בישראל ורוצה בהם באהבה להיות שכינתו שורה עליהם ומלכות שמים על כתפיהם. ולפיכך אי אפשר לכלותן כלל. וזה עומק הרמז שאותיות כלם אותיות מלך המה, ומשום מלכות שמים אי אפשר לכלותם.

וראה זה פלא, בתהלים קמ"ה בפרק תהלה לדוד שאין כמותו לחיבה ופרק זה נאמר על ידי כל ישראל שלש פעמים בכל יום ופסוקים מסודרים על סדר הא-ב, מצינו שלושה פסוקים שכל ענינם כבוד מלכות שמים בהתגלותו. **"כבוד מלכותך יאמרו, וגבורתך ידברו. להודיע לבני האדם גבורותיו וכבוד הדר מלכותו. מלכותך מלכות כל עולמים וממשלתך בכל דור ודור"**. ושלושה פסוקים אלה אותיות כלם הם, ורמז יש בזה דכנגד קללת כלם עומד כבוד מלכותו ית"ש.

ונראה עוד בדרך רמז, הלא שלש ברכות ברך בלעם הרשע את ישראל כמפורש בתורה, ופתיחת ברכות אלה כל"ם. **"כי מראש צורים אראנו" (כ"ג ט), "לא איש אל ויכזב" (שם י"ט), "מה טובו אהליך יעקב" (כ"ד ה).**

ותרועת מלך בו

ביקש בלעם לקלל את ישראל בכליון, והקב"ה הפך קללה לברכה
ואותיות כלם, נהפכו מקללה לברכה גדולה.

והיא שעמדה לאבותינו ולנו שלא אחד בלבד עמד עלינו לכלותנו
והקב"ה מצילנו מידם.

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

